

תורת הקורא

ובו הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובירורים, חילופי נוסחאות, הקשורים בקריאת פרשת השבוע

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בכרחה במזון כמזון אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל: tameytora@gmail.com

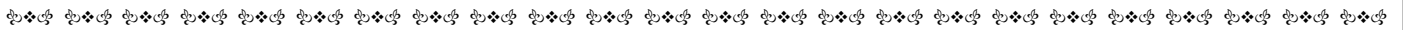
גליון מס' 175

הפטרת חיי שרה

ה"א תשפ"ד

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'טעמי תורה'

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור © כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

לאדני, לאדני - האל"ף לא נשמעת, ונקרא 'לדני'.

א' ו': ילדה - היו"ד בקמץ גדול, והלמ"ד בשווא נע, והוא מלשון לידה. והקורא 'ילדה' בפתח ושווא נח, משנה משמעות ללשון נערה צעירה.

א' ז': עס, ועס - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אס' באל"ף"י. וכן הוא להלן (ח', ט', י"ד, כ"א, כ"ב).

א' ט': עין - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אין' באל"ף"י.

א' י': וְאֶת־נֶתָן הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ - יש להקפיד על הניגון המחבר של התלישא קטנה, שלא ישמע שהפיסוק הוא: 'וְאֶת נֶתָן, הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ'. אלא הכל ענין אחד: 'וְאֶת נֶתָן הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ'.

וְאֶת־נֶתָן הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ וְאֶת־הַגְּבוּרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת 'אָחִיו', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר' שבתיבת 'וְאֶת־'.

שעשו שלא כדון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת עדיין ע"י הקמץ שבו"ד. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י נעות ונחות השווא, אם לא יניעו את השווא, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

י' כבבראשית ל"ד ד': קח לי אֶת הַיְלָדָה הַזֹּאת לְאִשָּׁה.

ח' בגמרא (מגילה כ"ד ע"ב) כתוב שאין לכהן לישא את כפיו אם קורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף, וכן אין למנות כשליח ציבור מי שקורא כן. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן נ"ג סעיף י"ב).

ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

ובערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ד, סימן ס"א סעיף ח', סימן ס"ב סעיף ב') כתב שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, אך בכל זאת כתב (סימן ס"א סעיף ח') שבקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה, ובפרט במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות.

ומן הענין להזכיר את דברי היעב"ץ שכתב (הקדמת סידורו, סולם בית אל): דיבור הפה ומבטא השפה, צריך להיות שלם בחיתוך הלשון, כל מום לא יהיה בו, באות, בניקוד, בטעם, כהלכות לשון הקודש בכל תנאיו העד בעם, מה נמלצו אמרי נועם, ובייחוד שלא לקרות לעיני"ן אלפ"ן וכן ההי"ן.

ט' יש שכתבו (בית מקרא, רח"ה בהבנת המקרא דברים כ"ט ב') שכאשר באים כמה טעמים מחברים זה אחר זה, ראשון ראשון רהוט יותר למילה שלאחריו, ולפי זה תיבת 'נָתַן' מחוברת לתיבת 'הַנְּבִיא', יותר מאשר תיבת 'הַנְּבִיא' מחוברת לתיבת 'וּבְנֵיהוּ'. אך מקובל שאין הבדל כלל בין הטעמים המחברים, וכולם מחברים במידה זוהי, ולפי זה כל התיבות במשפט 'וְאֶת נֶתָן הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ' מחוברות אחת לשניה במידה זוהי.

י' בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק יותר

הלכה ומנהג

לפרשת חיי שרה מפטירים:

מ'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן (מלכים א' א' א') עד 'הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם' (שם ל"א).^א

ולמנהג התימנים יש המדלגים ומוסיפים את הפסוק 'וְגַם יָשָׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה' (שם מ"ו).^ב

הקשר לפרשה: בפרשה כתוב 'וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְּיָמָיו' (כ"ד א') וכן בהפטרה כתוב 'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בְּיָמָיו' (מלכים א' א' א') (לבוש סימן תרס"ט).

דיוקים ודקדוקים

א' ב': וַיֹּאמְרוּ - הטעם מלעיל ביו"ד.

^א וכן הוא ברמב"ם (סוף ספר אהבה), ובספר השולחן (הלכות תפילה שער שיש'), ובענין חיים לונדון (הלכות קריאת התורה פרק ד'), ובמחזור ויטרי (כתב יד מוסקבה 841, מובא במהדורות גולדשמידט).

ובאבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות) כתב שקוראים מ'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן' עד 'וְיִתְכַן מֶלְכֵנוּ מָאָד'. ובפשטות כוונתו שקוראים עד שם ברצף ולא בדילוג, שכאשר מדלגים כותב כן בפירוש (כגון בהפטרת פרשת וארא), וזה קצת תמוה, כי לא נמצא כן בשאר הראשונים שכתבו את מנהגי ההפטרות, ואף לא בספר השולחן שמקורו בספר דומתא ומתאים בדרך כלל עם מנהגי ההפטרות שכתב האבודרהם, וגם לא נמצא כן כלל בכתבי היד הספרדיים, אף שלרוב הם כמנהג האבודרהם. ועוד, שבפסוקים אלו כלולה כל הפטרת פרשת ויחי. ועוד, שלפי זה יש בהפטרה זו ס"ה פסוקים, ואין שום הפטרה ארוכה כל כך (הפטרת פרשת בשלח למנות האשכנזים היא ההפטרה הארוכה ביותר, ויש בה נ"ב פסוקים). ולכאורה נראה שחלה טעות בדברי האבודרהם ונכתב כן בדבריו בעקבות סיום הפטרת ויחי, וצ"ע בזה. ולמעשה אין בזה משמעות להלכה כי אין נוהגים כן כיום בשום מקום.

^ב וכתב ב'פרשה מפורשה' שטעם המוסיפים פסוק זה הוא כדי להשלים את הענין שדוד אכן קיים את שבועתו כפי שהבטיח לבת שבע (ועריך בירור מתי ועל פי מה החל מנהג זה).

^ג ויתכן שאין הקשר רק בדמיון זה בלבד, אלא גם במה שפעלו מחמת כן ומינו אחריהם את בניהם להמשיך דרכם, שבפרשה שלח אברהם את עבדו למצוא אשה ליצחק וכך תתקיים בו ההבטחה 'וְיִרְעָדָךְ אֶתְּךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת' (כ"ד ז'), ובהפטרה (פסוק ל') נשבע דוד ששלמה בנו ימלוך אחריו ושכן יעשה וימשח אותו למלך.

^ד משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ה הערה ג'.

^ה בשם אדנות ואלוקות, אם באה לפניהם אחת מהאותיות מש"ה, האל"ף נשמעת, ואם באה לפניהם אחת מהאותיות וכל"ב, אין האל"ף נשמעת, ואז יבוא במקום האל"ף מתג שמאריך מעט את תנועת הפתח או הצירי, ועל ידי זה מתארכת התנועה ונשמע כעין אל"ף (וסימן, מש"ה מוציא וכל"ב מכניס). וכלל זה נוהג גם באדנות ואלוהות שאינם שם קודש.

^י לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יניעו את השווא, אע"פ

חילופי נוסחאות

וַיְהִי דְבָרָיו / (וַיְהִי דְבָרָיו)

בזקף – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד, ס"א ס"ג ס"ד ס"ז ס"ח ס"י א"א ס"ב ס"ט ס"י א"ב. ~ ובדפוסים: מק"ג, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ברביע – ס"ה ס"ו ס"ט ס"י ג, א"א א"ג א"ד א"ה א"ו א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס.^{טו}.

וַיַּעֲזְרוּ אֲחֵרֵי / (וַיַּעֲזְרוּ אֲחֵרֵי)

בזקף טפחא – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י א"ב א"ג א"ו א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. בטפחא מרכא – בכתבי היד: ס"ב, א"א א"ד א"ה א"ז א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס.^{טז}.

הגבורים', ומהגרש שבתיתב 'ובניהו', שאם לא יטעים כראוי ישמע שרק לשלמה אחיו לא קרא, בעוד שפירושו שלכל אלו הכתובים כאן לא קרא. וכיוצא בזה להלן (כ"ו).

א' י"א: שְׁמַעְתָּ - העי"ן בפתח, והתי"ו בדגש קל". ואין לקרוא 'שְׁמַעְתָּ' בשווא נח.

וַאֲדִינֵנוּ - האל"ף נשמעת, ואין להבליעה ולקרוא 'וַאֲדִינֵנוּ'.^{כז}.

א' י"ב: וְעַתָּה - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'וְעַתָּה' באל"ף^{כח}. וכן הוא להלן (י"ח).

א' י"ד: וּמִלֵּאָתִי - הטעם מלרע בתי"ו.

א' ט"ו: מְשַׁרְתָּ - הרי"ש בפתח.

א' כ"א: חֲטָאִים - החי"ת בפתח, והטי"ת בדגש. והוא תואר, שפירושו חסרים. והקורא 'חֲטָאִים' בחטף פתח ורפה", משנה משמעות לשם עצם חטא בלשון רבים".

א' כ"ה: יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדִינֵהוּ - יש לשים לב לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדִינֵהוּ'.

א' כ"ז: מֵאֵל - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף וישמע שקרא 'מֵאֵל'.

אלא כתוב 'יתמו חטאים', אפשר לדרוש את הפסוק גם שהכוונה 'יתמו חֲטָאִים' בחטף פתח ורפה, שהכוונה שיכלו החטאים עצמם. אך זו דרשה, ואילו פשוטו של מקרא קאי על החוטאים, שהרי מנוקד 'חֲטָאִים' בפתח ודגש.

^{טו} וכתב ברכר שלפי הניתוח ההטעמה בוקף נכונה. וכוונתו, שאם מוטעם 'דְבָרָיו' בוקף הפיסוק הוא 'וַיְהִי דְבָרָיו, עם יואב בן צְרוּיָה וְעַם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן, ואם מוטעם 'דְבָרָיו' ברביע הפיסוק הוא 'וַיְהִי דְבָרָיו עם יואב בן צְרוּיָה, וְעַם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן, ולכן ההטעמה בוקף מסתברת יותר.

אך באמת דרך הטעמים פעמים רבות להעדיף להפסיק באמצע המשפט ולא בין הפתיח לבין המשפט, וכגון בפסוק 'וַיֹּאמֶר לֹא יִדְעָתִי הַשֹּׁמֵר אֶחָי אֲנִי', שהטעמים מפסיקים באמצע משפט האמירה 'וַיֹּאמֶר לֹא יִדְעָתִי, הַשֹּׁמֵר אֶחָי אֲנִי', ולא מפסיקים בין הפתיח לבין המשפט 'וַיֹּאמֶר, לֹא יִדְעָתִי הַשֹּׁמֵר אֶחָי אֲנִי' (ועי' בספר תורת הטעמים עמ' פ"ז שכנה תופעה זו 'תוספת דיבור' והאר"ך לבארה, וראה שם בעמ' צ' על תופעה זו של מילת פתיח), ולכן גם כאן ההטעמה ברביע אפשרית לפי דרך הטעמים.

אמנם, אף שהטעמה זו אפשרית, מעיין בפסוקים דומים (שמופיע פתיח ואחריו מופיע 'עם' ו'עם') נראה שבמקרה זה כאשר הפתיח הוא בעל יותר מתיבה אחת, הנטיה היא להפסיק בין הפתיח למשפט ולא באמצע המשפט, ולכן כאן שהפתיח הוא בעל שתי תיבות 'וַיְהִי דְבָרָיו', ההטעמה בוקף אכן מסתברת יותר.

^{טז} וכתב ברכר שההטעמה בוקף בספרים מדויקים כנראה היא משום שהמילים ארוכות. וכוונתו, שיש נטיה שהטפחא שלפני אתנחתא או סוף פסוק לא תהיה רחוקה מדי מהאס"ף, ולכן כאשר התיבה המוטעמת באס"ף או התיבה שלפניה ארוכה היא (תיבה ארוכה היא תיבה (א) תיבות מוקפות הנחשבות כתיבה אחת) המוטעמת אחרי שתי תנועות לפחות, כגון: וַיִּקְדָּשׁ, או שמוטעמת אחרי תנועה גדולה שאחריה שווא או חטף או דגש חזק, כגון: תִּלְכּוּ, גִּאֲלֵם, עֲלִיזָה, לא תוטעם התיבה שלפניה בטפחא כי היא תהיה רחוקה מהאס"ף, אלא תוטעם בטעם מפסיק אחר, והטפחא יוטעם במילה הסמוכה לאס"ף.

וכגון: 'לְמַטָּה יִשְׁשַׁכֵּר יִגְאָל בְּיִסְרָף', אך 'לְמַטָּה אֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בְּרִנְוִן', שהסיבה שלא מוטעם 'לְמַטָּה יִשְׁשַׁכֵּר יִגְאָל בְּיִסְרָף' כמו במטה אפרים, הוא משום שתיבת 'בְּיִסְרָף' ארוכה היא, ולכן הטפחא מוטעם סמוך לה, ולכן הטעם ב'יִשְׁשַׁכֵּר' השתנה מטפחא לזקף (וראה טעמי המקרא לר"מ בריאר עמ' 109 ותורת הטעמים עמ' ס"ח ועמ' תצ"א).

וגם כאן תיבת 'אֲדִינֵהוּ' ארוכה היא, ולכן מוטעם באופן זה (אמנם יש חריגים שגם בתיבות ארוכות מוטעם טפחא, אך לרוב מוטעם לפי כלל זה).

מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתיב, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש הענין.

וכבר העירו על טעות נפוצה זו של הטעמת התיב בנגון מפסיק יותר מאשר הטפחא והשיבוש הנגרם מזה, בספר דברי קהילות (עמ' 48 הערה י'), ובספר עלה יונה (עמ' ת"ה).

ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדון, שהיו כורכין את שמע, ופירש רבא בגמ' (נ"ו ע"א) שהיו אומרים 'הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ', וזה שלא כדון כי משמע שרק היום יהיו על לבבך ולא מחר. וההטעמה שם היא 'אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ' בתביר טפחא, וטעותם היתה שהפסיקו בתביר יותר מאשר בטפחא.

^א ואע"פ שדגש קל בא רק בראש תיבה או אחר שווא נח, כאן בא דגש קל אחד תנועה, משום שמשפט התיבה היה להנקד 'שְׁמַעְתָּ' בשני שוואים נחים בסוף התיבה (כמו: מִתְרָף, לִפְדָּת), ומחמת שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, ראוייה היתה האות עי"ן להתרחב לחטף פתח ולהנקד 'שְׁמַעְתָּ', ומחמת שלא יכול לבוא חטף לפני שווא התרחב החטף לתנועה גמורה ונוקד 'שְׁמַעְתָּ'. אך התי"ו נשארה דגושה בדגש קל, כדינה אילו היה מנוקד 'שְׁמַעְתָּ', שהיה בא דגש קל אחר שווא נח. וכן הוא בתיבות: 'וַיִּחַד', 'הַנֶּעֱתָ', 'יִדְעָתִי' (אבן עזרא שמות י"ח ט').

^ב הכלל מבואר לעיל הערה ה'. ובמסורה נמנו כמה פסוקים היוצאים מן הכלל בהם האל"ף של שם אדנות נשמעת גם אחר אותיות וכל"ב, וזה אחד מהיוצאים מן הכלל המנויים במסורה.

^{כז} כמו בפסוק: כִּי מִרְפָּא יִצִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים (קהלת י"ד).

^{כח} ובגמ' ברכות (י"ע ע"א) איתא: הנהו בריוני (פריצים. רש"י) דהוו בשבבותיה דר' מאיר והוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עליהו כי היכי דלימותו, אמרה ליה ברויאר דביתיהו מאי דעתך משום דכתיב (תהלים ק"ד ל"ה) יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים, חֲטָאִים כתיב (קרי ביה חֲטָאִים שיכלה יצר הרע. רש"י). וכתב שם העיב"ץ בהגהותיו: רש"י ד"ה חטאים כתיב קרי ביה חטאים. נ"ב חֲטָאִים קרינן בפתח וטי"ת דגושה, והוא תואר, ענינו כמו חוטאים, אלא מדכתיב חטאים ולא כתיב חוטאים, קרי ביה חֲטָאִים בחטף פתח, שהוא שם דבר של חטא בריבו, והכוונה שיכלה היצר הרע שהוא סבת החטאים ויתמו החטאים והעונות ולא החוטאים זה פשוט. עכ"ל.

והיינו, שאע"פ שבפסוק כתוב 'חֲטָאִים' בפתח ודגש, שהוא תואר על האנשים החוטאים, בכל זאת, כיון שלא כתוב בפירוש בפסוק 'יתמו חוטאים',